

سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه اقتصادی-هنری (مطالعه‌ی موردی: شهر تبریز)

علیرضا محمودی^۱

زهره رجیبی*^۲

سیروس شفقی^۳

چکیده

قرن حاضر شاهد گسترش شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه من جمله ایران بوده است. از یک طرف از پیامدهای این پدیده می‌توان به افزایش تقاضا برای کالاها و خدمات در شهرها اشاره کرد و از طرف دیگر توسعه و عمران شهری، پیش از هر چیز نیازمند تأمین مالی شهرداری‌ها و سازمان‌های دولتی است. اما با توجه به وضعیت متفاوت کشورهای در حال توسعه و بحران‌های مالی این کشورها و همچنین اعتبارات و درآمدهای ناچیز شهرداری‌ها از عوارض محلی، تأمین سرمایه‌ی لازم پروژه‌های شهری از راه دولتی امکان‌پذیر نیست. در نتیجه برای توسعه‌ی زیر ساخت‌ها، حضور سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و استفاده از تسهیلات بانک‌ها و مؤسسات خصوصی ضروری به نظر می‌رسد. کلان‌شهر تبریز، نمونه‌ی بارزی از توسعه‌ی شهری با استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی است. پژوهش کاربردی حاضر با روش توصیفی-پیمایشی و استفاده از ابزار پرسشنامه و حجم نمونه ۳۸۴ نفر، به سنجش نقش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه‌ی اقتصادی و هنری شهر تبریز اهتمام می‌ورزد. در روند پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک دلفی استفاده شده و برای تحلیل عوامل اثرگذار بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تکنیک ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی، مدل SWOT مورد استفاده قرار گرفته است. نتایج ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی شهر تبریز براساس مدل QSPM حاکی از آن است که وزنه‌ی نقاط قوت شهر بر نقاط ضعف آن سنگینی می‌کند. بنابراین با توجه به شناخت نقاط ضعف و قوت منطقه‌ی مورد مطالعه و فرصت‌ها و تهدیداتی که در خارج از منطقه وجود دارد، و همچنین با احتساب جمع امتیاز آن‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که تأکید بر افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، توسعه‌ی اقتصادی-هنری شهر تبریز را به دنبال دارد.

اهداف پژوهش:

۱. سنجش نقش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه‌ی اقتصادی-هنری شهر تبریز.
۲. بررسی نقاط قوت و ضعف/ فرصت‌ها و تهدیدهای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بر توسعه و پیشرفت شهر تبریز.

سؤالات پژوهش:

۱. آیا حمایت از سرمایه‌گذاری خصوصی می‌تواند در زمینه‌ی شکوفایی اقتصادی-هنری و رشد و توسعه‌ی شهر تبریز، نقش مؤثری ایفا کند؟
۲. نقاط قوت و ضعف سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه‌ی شهر تبریز و فرصت‌ها و تهدیدهای آن کدام است؟

واژگان کلیدی: سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، توسعه‌ی اقتصادی-هنری، شهر تبریز، مدل SWOT، ماتریس QSPM.

^۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پژوهشگاه شاخص پروژه، ایران، M1966.a@gmail.com

^۲*(نویسنده مسئول) دکتری تخصصی، استادیار پژوهشگاه شاخص پروژه، ایران، rajabizohreh@gmail.com

^۳. دکتری تخصصی، استاد دانشگاه اصفهان، ایران، drsschafaghi@yahoo.com

مقدمه

در دنیای امروز، شهرنشینی در تمام ابعاد، به سرعت در حال گسترش است و مدیران شهری با توجه به گسترش شهرنشینی و ضرورت داشتن شهرهایی ایمن، سبز و پاک، تلاش می‌کنند به انتظارات شهروندان و سازمان‌ها، از شهر و مدیریت شهری، پاسخ دهند و برای اداره‌ی شهر در فضای متحول شده‌ی امروزی، برنامه‌ریزی و فعالیت نمایند (صادقی و صبح‌خیزنوزی، ۱۳۹۴: ۱۵۴). اما نکته‌ی حائز اهمیت در بحث تأمین و اصلاح منابع مالی شهرداری‌ها، پایداری منابع درآمدی است. به طوری که این درآمدها باید علاوه بر داشتن قابلیت اتکاء و استمرارپذیری، تهدیدی برای توسعه‌ی پایدار شهری نیز نباشند (فیروزی، ۱۳۹۵: ۴). نگرش شهرداری‌های کشور که برگرفته از قانون شهرداری‌هاست، بر نظام درآمد و هزینه پایه‌ریزی شده است. این قانون منابع اصلی درآمد را از راه وصول عوارض و بهای خدمات شهری و موضوعات مرتبط با آن می‌بیند. این نگرش که در زمان وضع قانون شهرداری‌ها مترقی بود، به تدریج و با ورود پارامترهای جدید در عرصه‌ی اقتصاد و مدیریت شهری و پیچیدگی عوامل و عناصر سازنده‌ی آن کارایی خود را به عنوان بخش اصلی درآمد شهرداری از دست داده است (رجایی و خراسانی، ۱۳۹۴: ۲۱۱). از این منظر، ورود شهرداری‌ها، به حوزه‌ی توسعه‌ی اقتصاد محلی اهمیتی ویژه دارد. به ویژه آنکه مطابق با دیدگاه‌های نوین علمی و عملی، شهرها و به ویژه کلان‌شهرها، اکنون به عنوان موتورهای رشد و توسعه اقتصاد ملی مطرح هستند. به هر ترتیب، جهانی شدن اقتصادی، بر شیوه‌های اداره‌ی شهرها و هم‌چنین بر نقش حکومت‌های شهری، تأثیر بارزی داشته است و توافق تضمین سرمایه‌گذاری، در سطح محلی شهرها انجام می‌گیرد (ارشادمنش، ۱۳۹۶: ۴۱۰).

هم‌اکنون یکی از رویکردهای اصلی در حوزه‌های مدیریت شهری در کشور، کم‌کردن وابستگی به کمک‌های دولتی و عوارض و حرکت به سمت شناسایی درآمدهای پایدار و روش‌ها و ابزارهای جدید تأمین منابع مالی در مدیریت شهری، نظیر جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی، انتشار اوراق مشارکت و استفاده از تسهیلات بانکی است که موفقیت شهرداری‌ها و دهیاری‌ها در این عرصه، نیازمند قوانین و مقررات به روز است (هیبیتی و احمدی، ۱۳۸۸: ۴۳). نتایج مطالعات نشان می‌دهند که اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی، تا حدود زیادی از اهداف و نیت‌های اولیه، منحرف شده و برنامه‌های خصوصی‌سازی را کند، ناموزون و با موانع پیش‌بینی نشده، مواجه ساخته‌اند (کمیجانی، ۱۳۸۲: ۲۹). با توجه به اینکه خصوصی‌سازی و مشارکت بخش خصوصی، فرآیند جدید و پیچیده‌ای است، تجربیات به دست آمده نشان می‌دهند که تلاش‌های خصوصی‌سازی، غالباً با دو مانع مواجه بوده‌اند: ۱. مسائل و مشکلات اجرایی-اداری. ۲. موانع اقتصادی و سیاسی. برآیند این دو مانع، موجبات کندشدن روند خصوصی‌سازی و هم‌چنین اثرات این سیاست را بر کارایی اقتصادی نیز کاهش داده است (صادقی و صبح‌خیزنوزی، ۱۳۹۴: ۱۵۴).

کلان‌شهر تبریز در چند سال اخیر زیر سایه‌ی سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی، توسعه‌ی چشم‌گیری یافته که ادامه این روند، نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح شهری است. بر این اساس لزوم شناسایی، تقویت و معرفی ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی مدیریت شهری امری مهم و ضروری می‌باشد. به طور کلی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در حوزه‌ی مدیریت شهری، اساس و محور توسعه‌ی جهشی و پایدار تبریز است. حمایت از سرمایه‌گذاری داخلی در سطح جامعه می‌تواند نقشی بی‌بدیل در زمینه شکوفایی اقتصادی ایفاء نموده و شرایط اقتصادی مناسبی را برای رشد و توسعه‌ی اقتصادی و هنری مهیا سازد تا انگیزه‌های فراوانی را برای نیروهای انسانی و سرمایه‌گذاران ایجاد نماید. توسعه‌ی فعالیت‌های اقتصادی بدون فراهم‌سازی شرایط افزایش تشکیل سرمایه در این فعالیت‌ها امکان‌پذیر نخواهد بود. شکی نیست که لازمه‌ی این امر، عمل کردن و مشارکت فعال بخش خصوصی در فرآیند سرمایه‌گذاری است. با توجه به فرصت‌های سرمایه‌گذاری

در سیمای صنعت، معدن، کشاورزی، بازرگانی و گردشگری در شهر تبریز امروزه جای هیچ‌گونه تردیدی نیست که استفاده از منابع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران اعم از داخلی و خارجی، می‌تواند یکی از اصلی‌ترین راه‌کارهای توسعه و پیشرفت اقتصادی و هنری این شهر باشد. چرا که نمی‌توان به راه‌کارهای سنتی و کلاسیک تأمین منابع برای پاسخ‌گویی به نیازهای رو به تزاید خدمات عمومی در کلان‌شهر تبریز وابسته بود. با توجه به اهمیت و ضرورت سرمایه‌گذاری خصوصی، این تحقیق به نقش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در توسعه اقتصادی و هنری در شهر تبریز می‌پردازد.

در ادامه به بیان پژوهش‌هایی می‌پردازیم که در زمینه‌هایی مشترک با پژوهش ما انجام شده‌اند. لطفی اردن و هالکم (۲۰۱۰) در مطالعه‌ی خود، چارچوب مدل رشد نئوکلاسیک برای کشورهای در حال توسعه را با استفاده از داده‌های پنل بررسی کرده‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری دولتی منجر به تکمیل سرمایه‌گذاری خصوصی می‌شود. هاتانو (۲۰۱۰) در تحقیق خود بیان می‌دارد برای کشور ژاپن یک رابطه‌ی مثبت بین سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی وجود دارد. در این مطالعه که در قالب مدل تصحیح خطا انجام گردیده، در واقع اثر جایگزینی اجباری رد شده است. یوده (۲۰۱۱) در مطالعه‌ی به بررسی مخارج عمومی، سرمایه‌گذاری عمومی و رشد بخش کشاورزی در نیجریه پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که افزایش در مخارج عمومی، اثر مثبت بر رشد بخش کشاورزی دارد. بنابراین توصیه می‌شود سیاست‌گذاران هر دو سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی را در یک سیاست ترکیبی اجرا کنند تا بتوانند اطمینان حاصل کنند که هم در کوتاه‌مدت هم در بلندمدت، بهره‌وری بخش کشاورزی تضعیف نمی‌شود. کاپلن و جیووانی (۲۰۱۱) نیز در مطالعه‌ای به بررسی یک مدل برای پاسخ مصرف به پرداخت مالی محرک با استفاده از مدل کلاسیک تقاضای پول بامول-توبین پرداخته‌اند. در چارچوب این مدل بیان می‌شود که خانوار می‌تواند از دو نوع دارایی نقدی و غیرنقدی استفاده کند. الگوی چرخه‌ی زندگی بهینه نشان می‌دهد که خانوارهای ثروتمند، پول نقدی کم و دارایی غیرنقدی زیادی نگهداری می‌کنند و افراد ثروتمند تمایل زیادی به استفاده از درآمد زودگذر برای مصرف دارند. کیم و نگوین (۲۰۱۲) ضمن تأیید رابطه‌ی جایگزینی اجباری در اقتصاد ایالات متحده طی دوره‌ی ۱۹۸۰-۲۰۰۶، به این نتیجه رسیدند که این رابطه نه از طریق نرخ بهره یا نرخ مالیات، بلکه از کانال نیروی کار تحقق می‌یابد. لاینگ و وی (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به بررسی اثرات غیرخطی سیاست‌های مالی بر مصرف خصوصی با استفاده از مدل مارکوف سوئیچینگ در چین پرداخته‌اند. نتایج مطالعه نشان‌گر آن است که با سیاست مالی در چین، مصرف دولت یک اثر غیرخطی قوی غیرکینزی طی سال‌های ۱۹۸۰-۱۹۷۸ و ۱۹۹۷-۱۹۸۴ بر مصرف خصوصی دارد. در طول این مدت اثر مالیات غیرکینزی قابل توجه نبوده و اثر سرمایه‌گذاری دولت خطی نامتقارن است. آن‌ها برای دلایل وجود اثرات غیرخطی آزمون دیگری انجام دادند که نشان می‌دهد در چین شرایط مالی اولیه و میزان تثبیت مالی، به اثرات غیرخطی از سیاست‌های مالی مربوط نیست و دولت باید توجه زیادی به ویژگی‌های بازار کالا و نیروی کار برای شناسایی شرایط و رژیم در ارتباط با اثرات غیرخطی داشته باشد. بلجر و خان (۲۰۱۴) سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه را وابسته به سه عامل مهم، شرایط ادواری اقتصاد، دسترسی به منابع اعتبار و سطح سرمایه‌گذاری دولتی فرض کرده‌اند. آنها میان سرمایه‌گذاری زیربنایی و غیرزیربنایی دولت تمایز قایل شده و نتیجه گرفتند سرمایه‌گذاری زیربنایی دولت مکمل سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است و سرمایه‌گذاری دولت در امور غیر زیربنایی در رقابت با سرمایه‌گذاری بخش خصوصی قرار دارد که این قسمت از سرمایه‌گذاری دولت، نمایانگر اثر جانشینی اجباری است. کابا و سن (۲۰۱۵) هم در مطالعه‌ای به بررسی مالیات‌ها و مخارج مصرفی خصوصی در ترکیه با استفاده از مدل ساختاری SVAR و داده‌های فصلی طی دوره‌ی زمانی ۲۰۰۳-۲۰۱۳ پرداخته‌اند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که اثرات شوک‌های مالیات بر اجزای مخارج مصرفی در کوتاه مدت و بلندمدت

متفاوت است و در کوتاه‌مدت، تمام مالیات‌ها اثر قابل توجهی بر اجزای مخارج مصرفی دارند، در حالی که در بلندمدت تنها دو نوع مالیات (مالیات بر ارزش افزوده و مالیات بر درآمد شخصی) تأثیرگذار هستند. ترکی و فراهانی (۱۳۹۲) به ارزیابی اثر ناطمینانی تورمی بر سرمایه‌گذاری در کشورهای در حال توسعه پرداختند. برای این منظور مدل رگرسیونی به روش داده‌های پانلی مربوط به کشور منتخب در حال توسعه در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۷-۱۳۵۷ برآورد شد. نتایج نشان داد که ناطمینانی، سرمایه‌گذاری داخلی را به طور معنی‌داری به صورت خطی کاهش می‌دهد. ترکی سمائی و احمدی (۱۳۹۳) با استفاده از مدل‌های هم‌جمعی و تصحیح خطاها، به بررسی رفتار سرمایه‌گذاری خصوصی با توجه به بخش ناطمینانی اقتصاد کلان و مخارج دولتی در بخش صنعت ایران پرداختند. بر اساس نتایج به دست آمده، مخارج عمومی دولت به تحریک سرمایه‌گذاری خصوصی منتهی شده، در حالی که اثر مخارج جاری بر آن منفی بوده است. هم‌چنین ناطمینانی اقتصاد کلان در بلندمدت بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تأثیر منفی گذاشته است. انصاری نسب و تراب (۱۳۹۴) در مقاله‌ای به بررسی آثار کوتاه‌مدت و بلندمدت مالیات بر مصرف و مالیات بر درآمد بر مصرف بخش خصوصی در اقتصاد ایران با استفاده از الگوی خودرگرسیونی با وقفه‌های توزیعی (ARDL) پرداخته‌اند. تجزیه‌ی واریانس حاکی از آن است که تأثیر مالیات بر درآمد بر مصرف بخش خصوصی تقریباً دو برابر مالیات بر مصرف است، به نحوی که ضریب متغیر مالیات بر درآمد در بلندمدت ۰/۲۴۹ و ضریب متغیر مالیات بر مصرف ۰/۱۱۶ به دست آمده است. وهابی و همکاران (۱۳۹۵) بدهی‌های دولت بر مصرف بخش خصوصی را در کشورهای عضو اوپک بررسی کردند. در این تحقیق اثرات غیر خطی بدهی‌های دولتی بر مصرف بخش خصوصی در کشورهای عضو اوپک برای دوره زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۲ با استفاده از مدل رگرسیون انتقال ملایم پانلی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج برآورد مدل، حاکی از وجود رابطه‌ی غیرخطی قوی میان متغیرهای مورد مطالعه بوده و یک مدل دو رژیم با حد آستانه ۷ درصد را پیشنهاد می‌کند.

ما نیز در فرآیند انجام این پژوهش در گام نخست، بر اساس روش نمونه‌گیری، گروه‌های کارشناسی و کسب و کارها را شناسایی نمودیم. در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی به طور هم‌زمان استفاده شد. در روش کتابخانه‌ای، از شیوه‌های تحلیل محتوا و بررسی آمار و اسناد و مدارک و در روش میدانی، از پرسشنامه استفاده گردیده است. هم‌چنین جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر بر اساس مدیران، برنامه‌ریزان و کارشناسان مرتبط با موضوع تحقیق است که در زمینه‌ی مباحث مورد بررسی نقش مؤثری دارند. به منظور جمع‌آوری داده‌ها، تعداد ۴۰۰ پرسشنامه، در میان جامعه‌ی آماری توزیع شد که از بین آن‌ها ۳۹۰ عدد پرسشنامه توسط پرسشگر جمع‌آوری گردید. هم‌چنین تعداد ۶ پرسشنامه نیز به دلیل کامل نبودن، حذف شد. بدین ترتیب، تعداد ۳۸۴ پرسشنامه در این پژوهش به دست آمد که از داده‌های آن‌ها در تجزیه و تحلیل استفاده شد. سپس بر اساس فرمول کوکران، حجم نمونه‌ی جامعه‌ی آماری این پژوهش با خطای ۵٪ تعداد ۳۸۴ نفر محاسبه گردید. جهت بررسی پایایی پرسشنامه در ابتدا پرسشنامه در اختیار ۳۰ کارشناس قرار گرفت و سپس آزمون آلفای کرونباخ نشان داد که همه‌ی عوامل از مقدار قابل قبولی برخوردار بودند. در روش تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل عامل و تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. در ادامه بر اساس چارچوب مدل ماتریس استراتژیک SWOT، پرسشنامه‌ای طراحی و در میان این گروه‌ها توزیع شد و نهایتاً داده‌های مورد نظر به منظور تدوین استراتژی‌هایی در جهت جذب مشارکت بخش خصوصی در طرح‌های توسعه‌ی اقتصادی و هنری تبریز به دست آمد.

سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

در یک بررسی کوتاه از ایده‌های کلاسیک می‌توان نتیجه گرفت که انباشت سرمایه عامل تعیین‌کننده‌ی رشد اقتصادی بوده و برای انباشت سرمایه و سرمایه‌گذاری، تنها لازم است پس‌انداز صورت گیرد. در این راستا آدام اسمیت چنین می‌گوید:

«هرگونه افزایش یا کاهش در میزان سرمایه، به طور طبیعی تمایل به افزایش یا کاهش تولید واقعی صنعت، تعداد دست‌های مولد و در نتیجه ارزش مبادله‌ی تولید سالانه‌ی زمین و کار کشور، ثروت حقیقی و درآمد تمام ساکنان کشور را دارد. سرمایه با صرفه‌جویی افزایش داده می‌شود و با ولخرجی و اسراف کاهش می‌یابد. هر آدم ولخرجی دشمنی برای جامعه و هر آدم صرفه‌جو، مفید برای جامعه است.» از این عبارت به خوبی می‌توان دریافت که در دیدگاه اسمیت، سرمایه‌گذاری یعنی پس‌انداز. تنها کافی است برای انجام سرمایه‌گذاری، پس‌انداز صورت گیرد (خلیفه سلطانی، ۱۳۹۲: ۸۵).

از دیدگاه پولیون، گسترش مخارج دولت پس از یک دوره‌ی نسبتاً کوتاه، جایگزین اجباری مخارج بخش خصوصی می‌شود و اثر کلی آن کاهش سرمایه‌گذاری بنگاه‌ها در زمینه‌ی ماشین‌آلات و تجهیزات است. بنگاه‌های خصوصی در بازار اوراق قرضه، برای حجم محدود منابع با دولت رقابت می‌کنند. افزایش مخارج دولت بدون تغییر عرضه‌ی پول، باعث بالا رفتن تقاضای محصول و درآمد و در نتیجه تقاضای معاملاتی پول می‌شود. چنان‌چه عرضه‌ی پول ثابت باشد، افزایش تقاضای معاملاتی پول و افزایش در میزان بدهی بازار، نرخ بهره را بالا برده و باعث کاهش مخارج شرکت‌ها در بخش ماشین‌آلات و تجهیزات، ساختمان و خرید کالاهای بادوام می‌شود. استنباط نهایی فرضیه‌ی جایگزینی اجباری این است که گسترش مخارج بخش دولتی به طور اجتناب‌ناپذیری بر مخارج بخش خصوصی اثر می‌گذارد، مگر این که عرضه‌ی پول به صورت هم‌ارز زیاد شود (بختیاری، ۱۳۸۴: ۱۹۹).

مدیریت شهری

شهر جایی است که تعاملات شهری توسط مهم‌ترین عنصر و اصلی‌ترین جز و عامل پدیدآورنده‌ی شهر یعنی انسان، به آن روح و معنا بخشیده می‌شود. از این‌رو توجه به انسان و تأمین نیازهای امروزی، بدون آن که توانایی نسل‌های آینده در تأمین امنیت اجتماعی به مخاطره بیافتد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (قهیبه‌یی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۹۱). به همین دلیل است که مدیریت شهر و انسان اهمیت به‌سزایی دارد. از نظر (UNCHS) مدیریت شهری به طور کلی به عنوان الگویی برای مدیریت و توسعه سکونت‌گاه‌های شهری، اعم از شهرهای کوچک و بزرگ و مادر شهرها مطرح می‌شود و همه‌ی بازیگران فعال در امور شهری نظیر شرکت‌های خصوصی، مجامع غیردولتی، مجامع مدنی و دیگر افراد و گروه‌هایی که در شهر، کار و زندگی می‌کنند را در بر می‌گیرد. نظام مدیریت شهری از دیدگاه سیستمی عبارتست از: «یک سازمان گسترده، متشکل از تمام عناصر و اجزای رسمی و غیررسمی ذی‌ربط و مؤثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهر با هدف اداره، هدایت، کنترل و توسعه‌ی همه‌جانبه و پایدار شهر مربوطه» (اصغری زمانی، ۱۳۹۵: ۳). فرآیند شهری یک پدیده‌ی کلیدی توسعه‌ی اقتصادی است و منجر به تمرکز قابل توجهی از منابع انسانی، فعالیت‌های اقتصادی و مصرف منابع در شهرها می‌شود. بنابراین می‌توان این‌گونه اظهار داشت که مدیریت بر شهرها در سال‌های آینده از جمله دغدغه‌های بزرگ نظام مدیریت در کشور خواهد بود (رحمتی دلیر و ملک‌حسینی، ۱۳۹۸: ۱۶۵).

توسعه اقتصادی و هنری

توسعه انتقال از مرحله‌ای پایین‌تر به مرحله‌ی بالاتر است. جوامع شیفتگی خاصی نسبت به تغییر و تحول و توسعه از خود نشان می‌دهند و گویی تنها یک راه پیش روی جامعه‌ی انسانی گسترده شده و آن راه، راهی جز توسعه نیست. از این‌رو جامعه‌شناسان، مردم‌شناسان و هنرشناسان توجه خود را به سؤالات توسعه، ابعاد و زمینه‌های آن معطوف داشته و ضرورت و راه‌های رسیدن به توسعه را مورد کنکاش قرار داده‌اند. در واقع در پاسخ به پیچیدگی‌های دنیای امروز و تنوع نیازهای جوامع انسانی، صاحب‌نظران، توسعه را به ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و هنری تقسیم نموده‌اند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۸: ۳۰). فرهنگ به عنوان جزء جدایی‌ناپذیر زندگی انسان، طولانی‌ترین پیوند را با انسان داشته و پاسخ‌گوی والاترین

نیازهای انسان و مایه‌ی قوام و دوام جوامع انسانی است. فرهنگ سامان‌بخش باورها، ارزش‌ها، نگرش‌ها و هنجارهای یک جامعه است و نوع رفتار و جهت‌گیری‌های مردم آن جامعه را مشخص می‌کند. از این‌رو و به دلیل بروز مشکلات اجتماعی و زیستی برای جوامع و ملت‌هایی که تنها به توسعه اقتصادی می‌اندیشند، بحث فرهنگ و توسعه‌ی فرهنگی و هنری در مرکز توجه قرار گرفته است (مهدی‌زاده، ۱۳۸۸: ۳۰). فرهنگ و هنر، دو جزء جدایی‌ناپذیر هستند و می‌توان گفت هنر از عناصر اصلی و تأثیرگذار در فرهنگ به شمار می‌رود. هنر به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌ی فرهنگ، می‌تواند آگاهی و شخصیت جوامع را ارتقا دهد و تدوام و شکوفایی یک ملت را به ارمغان آورد. بنابراین توسعه‌ی هنری و اقتصادی را می‌توان دو جزء لاینفک یک روند واحد پنداشت و هم‌زمان با ارتقای شاخص‌های هنری، شاخص‌های اقتصادی را در یک جامعه بهبود بخشید. در حقیقت افزایش فعالیت‌های هنری باعث رونق و توسعه‌ی اقتصاد ملی هر کشور می‌شود و رابطه‌ای دو طرفه بین توسعه‌ی هنری و اقتصادی وجود دارد (دهدجانی، ۱۳۹۸: ۱۵۲).

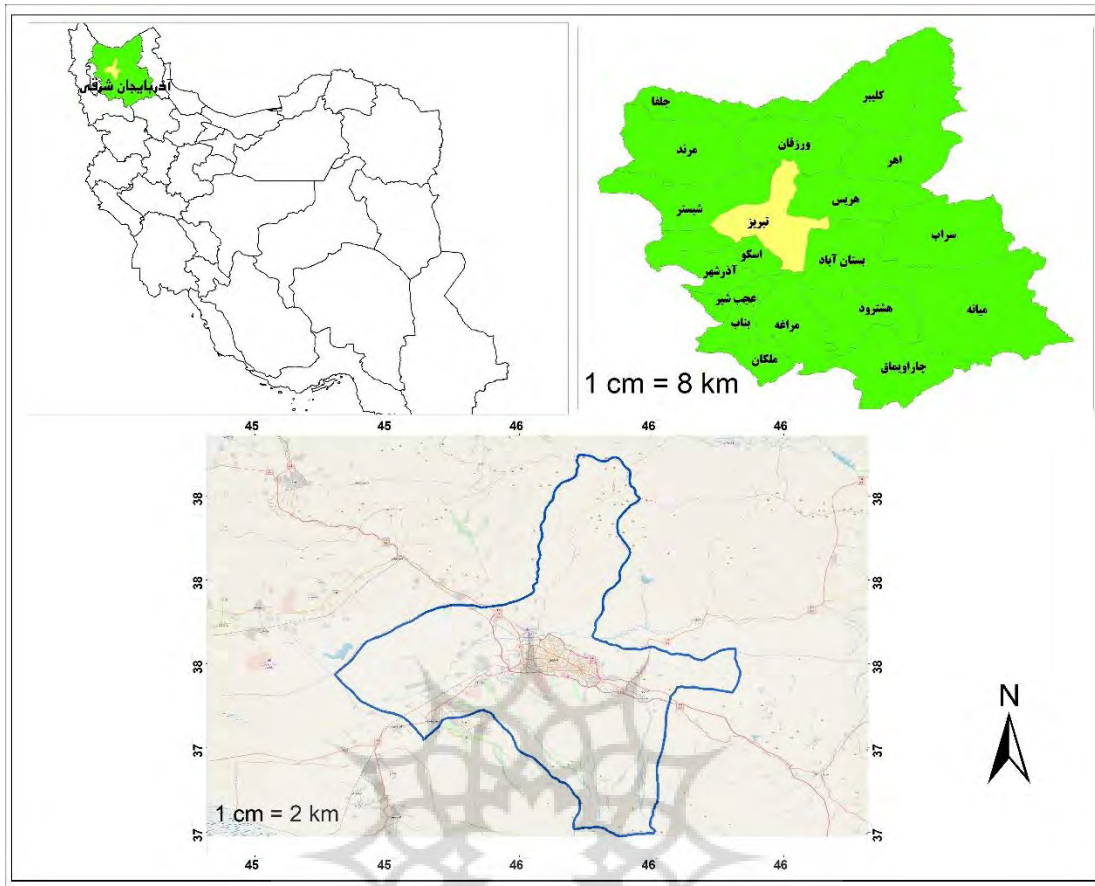
شهر تبریز

شهر تبریز در غرب استان آذربایجان شرقی و در منتهی‌الیه شرق و جنوب‌شرق جلگه‌ی تبریز قرار گرفته‌است (شکل ۳). این شهر از سمت شمال به کوه‌های پکه‌چین و عون بن علی، از سمت شمال‌شرق به کوه‌های گوزنی و باباباگی، از سمت شرق به گردنه‌ی پایان و از سمت جنوب به دامنه‌های رشته‌کوه سهند محدود شده‌است. شهر تبریز از سمت شمال، جنوب و شرق به کوهستان و از سمت غرب به زمین‌های هموار و شوره‌زارهای تلخه‌رود (آجی‌چای) محدود شده و به شکل یک چاله‌ی نسبتاً بزرگ یا یک جلگه‌ی بین‌کوهی درآمده‌است. ارتفاع این شهر از سطح دریا از ۱۳۴۸ متر در سه‌راهی مرند تا ۱۵۶۱ متر در محله‌ی زعفرانیه متغیر بوده و شیب عمومی زمین‌های تبریز به سمت مرکز شهر و سپس به سمت غرب است.

شکل شماره (۳): موقعیت منطقه مورد مطالعه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منبع: محاسبات تحقیق نگارندگان، ۱۳۹۷

سیستم پولی و بانکی شهر تبریز

بررسی عملکرد بانک‌های کشور و استان آذربایجان شرقی طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۳ در زمینه جذب سپرده‌ها نشان می‌دهد که حجم سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها در استان با متوسط رشد سالانه ۶۱ درصد از ۳۵۹۱۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۵ به ۲۱۲۷۶۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ رسیده است که نشانگر کاهش سهم استان از میزان مانده سپرده‌های کل کشور طی دوره‌ی مورد بررسی از ۲/۸۳ درصد به ۲/۶ درصد می‌باشد. میزان مانده سپرده استان به ازای هر نفر در استان حدود ۵۵/۸ میلیون ریال است که در مقایسه با متوسط کشور با ۱۰۶ میلیون ریال بسیار پایین بوده و در بین استان‌های کشور در رتبه‌ی سیزدهم واقع شده است. این امر نشان‌گر پایین بودن انگیزه‌ی سپرده‌گذاری و یا پس‌انداز به شکل سرمایه‌گذاری در داخل استان می‌باشد.

بررسی ترکیب سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها در سال ۱۳۹۲ نشان می‌دهد که از مجموع سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها، حدود ۱۳ درصد به سپرده‌های دیداری، ۶ درصد به سپرده‌های قرض‌الحسنه‌ی پس‌انداز، ۳۴ درصد به سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، ۳۷/۷ درصد به سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت و ۵/۹۶ درصد به سایر اختصاص داشته است. در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۳ مانده‌ی تسهیلات اعطای بانک‌ها با متوسط رشد سالانه ۴۳ درصد از ۳۵۹۱۸ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۵ به ۱۶۰۷۴۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است و در همین فاصله سهم استان از مانده‌ی تسهیلات کل کشور از ۲/۸۳ درصد به ۲/۳۹ درصد رسیده است. میزان تسهیلات به ازای هر نفر در استان حدود ۴۲/۲

میلیون ریال است که در مقایسه با متوسط کشور با ۸۷/۵ میلیون ریال بسیار پایین بوده و حائز رتبه‌ی پانزدهم در بین استان‌های کشور می‌باشد.

تولید ناخالص داخلی به عنوان شاخص فعالیت‌های اقتصادی در سطح کلان مورد استفاده قرار گرفته و یکی از کمیت‌های مهم اقتصادی برای اندازه‌گیری تولید است. در سال ۱۳۹۲ تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان ۳۳۴۷۸۴ میلیارد ریال بوده که ۳/۸۲ درصد از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کشور را تشکیل می‌دهد و حائز رتبه‌ی ششم در بین استان‌های کشور می‌باشد که در مقایسه با سهم جمعیتی استان که حدود ۵ درصد می‌باشد، از فاصله‌ی معنی‌داری برخوردار است. در همین سال تولید سرانه‌ی استان ۸۸۵۶۷ هزار ریال است که معادل ۷۸ درصد از تولید سرانه کشور می‌باشد. در سال ۱۳۹۲ از مجموع ارزش افزوده‌ی ایجاد شده، ۵۸۰۵۵ میلیارد ریال (۱۶/۵۶ درصد) به بخش کشاورزی، ۱۳۰۱۶۹ میلیارد ریال (۳۷/۱۳ درصد) به بخش صنعت و ۱۶۱۹۷۷ میلیارد ریال (۴۶/۲۲ درصد) به بخش خدمات اختصاص دارد. در همین سال استان آذربایجان شرقی ۴/۸۹ درصد از ارزش افزوده بخش کشاورزی، ۴/۴۳ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت و ۳/۲۹ درصد از ارزش افزوده بخش خدمات کل کشور را به خود اختصاص داده است. بررسی نرخ رشد تولید ناخالص داخلی استان به قیمت جاری طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۲ و مقایسه آن با سطح ملی بیانگر آن است که در اغلب سال‌های مورد بررسی، نرخ رشد تولید در استان آذربایجان شرقی و به طبع آن شهر تبریز کمتر از نرخ رشد تولید کشور بوده است. به طوری که میزان رشد تولید در استان آذربایجان شرقی طی سال‌های فوق در حدود ۲۲/۳۱ درصد بوده که کمتر از نرخ رشد تولید در سطح ملی یعنی ۲۴/۶۷ درصد است. هرچند عوامل متعددی می‌تواند در پایین بودن نرخ رشد تولید استان نسبت به سطح ملی و تنزل سهم اقتصاد استان مؤثر باشد، ولی قسمت عمده‌ی این تنزل مطمئناً به ناکافی بودن میزان سرمایه‌گذاری در سال‌های قبل باز می‌گردد؛ موضوعی که روند افزایش نرخ بیکاری در این سال‌ها نیز آن را تأیید می‌کند. هرچند رقم میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی قابل دسترس نیست ولی وضعیت تولید ناخالص داخلی و میزان اشتغال و افزایش نرخ بیکاری، به‌ویژه در بخش صنعت و کاهش میزان مطلق شاغلین این بخش در بین سال‌های ۸۵ و ۹۰ (فاصله ی بین دو سرشماری) که ارتباط مستقیم با میزان سرمایه‌گذاری در این سال‌ها و سال‌های قبل از آن (فاصله‌ی بین سرمایه‌گذاری تا تولید) دارد، نشان می‌دهد که در این بخش نیز استان از متوسط کشوری عقب مانده است.

از آنجا که حساب‌های منطقه‌ای و شهری به روش ارزش افزوده محاسبه می‌گردد لذا امکان محاسبه میزان سرمایه‌گذاری وجود ندارد. بنابراین برای اطلاع از میزان سرمایه‌گذاری باید به آمار و اطلاعاتی مراجعه نمود که به طور نسبی می‌توانند بخشی از سرمایه‌گذاری را تبیین نمایند. از جمله می‌توان از مقادیر ارزش افزوده‌ی فعالیت ساختمان غیرمسکونی در حساب‌های منطقه‌ای استفاده نمود. البته این متغیر عمدتاً نمادی از سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها همانند راه، سد و انتقال نیرو است که اکثراً دولتی بوده ولی در تبیین سرمایه‌گذاری انجام گرفته در صنعت یا کشاورزی جایگزین مناسبی وجود ندارد. از طرف دیگر می‌توان گفت که اگر فضای کسب و کار استان برای سرمایه‌گذار خارجی جذاب باشد در آن صورت برای سرمایه‌گذار داخلی همچنین است در آن صورت با استفاده از آمار و اطلاعات میزان سرمایه‌گذاری خارجی و کم و کیف آن - که کم و بیش به صورت آمارهای ثبتي وجود دارد - وضعیت سرمایه‌گذاری در داخل استان را تا حدودی تبیین کرد (گزارش کار استان آذربایجان شرقی، ۱۳۹۴: ۶۸).

هرچند استان آذربایجان شرقی در حوزه‌ی برگزاری همایش‌های فرصت‌های سرمایه‌گذاری و اعزام و پذیرش هیئت‌های خارجی، پیشرو بوده است و ظرفیت‌های مناسبی در فعالیت‌های گردشگری، صنعتی، معدنی و حتی کشاورزی دارد، نتوانسته است در جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی چندان موفق عمل نماید. در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی

نیز وضعیت به همین منوال است. کل سرمایه‌گذاری خارجی انجام یافته از سال ۱۳۶۶ تا شش ماه اول سال ۱۳۹۴ در استان حدود ۴۰۰ میلیون دلار می‌باشد و جمعاً ۵۱ طرح به بهره‌برداری رسیده است. نسبت سهم استان از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (بدون نفت) کشور به سهم استان از تولید ناخالص (بدون نفت) کشور در سال ۱۳۹۲ حدود ۰/۲۴ بوده است. اگر میزان آن به یک برسد، در آن صورت استان به میزان سهم خود از اقتصاد کشور از جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز سهم برده است. در حالی که این نسبت بسیار کمتر از یک می‌باشد و آن هم در حالی است که سهم اقتصاد استان نسبت به سهم جمعیتی آن از کشور نیز بسیار کمتر است.

در گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس در خصوص فضای کسب و کار این استان در مقایسه با متوسط کشوری از حیث فضای کسب و کار از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و رتبه ۲۱ ام را در بین سایر استان‌ها به خود اختصاص داده است. به طوری که نتایج نظرخواهی از بنگاه‌ها و تشکل‌های اقتصادی درباره‌ی مؤلفه‌های ۲۲ گانه‌ی محیط کسب و کار استان نشان می‌دهد که استان آذربایجان شرقی با کسب امتیاز متوسط ۷/۲۴ از ۱۰ در وضعیت نامناسبی قرار دارد.

از ۲۲ شاخص بررسی شده، شاخص‌های بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه، مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها، اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور ایران، ضعف بازار سرمایه و ضعف مدیریت ارز و موانع تعرفه‌ای، به عنوان مهم‌ترین مشکل بنگاه‌های اقتصادی در شهر تبریز شناخته شده‌اند. لذا بررسی شاخص کسب و کار در تبریز نشان می‌دهد که همه‌ی شاخص‌های مورد استفاده (شاخص‌های بانک جهانی، شاخص‌های ترکیبی و شاخص‌های ۲۲ گانه ملی) حاکی از وضعیت نامناسب وضعیت اشتغال، تولید و بهبود فضای کسب و کار در تبریز نسبت به متوسط شهرهای بزرگ کشور است و در حالت کلی می‌توان نتیجه گرفت که فضای کسب و کار در تبریز نسبت به میانگین کشور در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. این وضعیت در حالی است که استان آذربایجان شرقی و شهر تبریز به لحاظ زیرساخت‌های اقتصادی دارای قابلیت‌های درخور توجه است. از جمله وجود منطقه‌ی آزاد تجاری و صنعتی ارس، چهار منطقه‌ی ویژه‌ی اقتصادی در مناطق مختلف استان، وجود معادن غنی فلزی و غیرفلزی، دسترسی به بازارهای کشورهای CIS، وجود بخش خصوصی فعال و سابقه‌ی طولانی تجارت، وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی متعدد در نقاط مختلف در استان که از نقاط قوت و مهم آن در بخش اقتصاد می‌تواند به‌شمار آید.

موضوع تأمین مالی واحدهای تولیدی و طرح‌ها و پروژه‌های مهم سرمایه‌گذاری و نیز مهم‌تر از همه تأمین مالی نیمه‌تمام استان و شهر تبریز از طرق مختلف، از موضوعات مهم به منظور دستیابی به توسعه‌ی اقتصادی و هنری در منطقه، به شمار می‌آید.

از مهم‌ترین چالش‌های این حوزه می‌توان به نبود اختیارات بیشتر از جمله مجوزهای تمدید تسهیلات، میزان بخشودگی جرائم تأخیر وام‌ها و غیره است. در شبکه‌ی بانکی استان و به تبع آن شهر تبریز، عدم وجود نمایندگی صندوق توسعه ملی و متمرکز بودن امور مربوط به صندوق توسعه ملی کشور در تهران، طی مراحل و فرآیندهای طولانی اداری (از قبیل اخذ مجوز شورای اقتصاد، اخذ مجوز ماده ۶۲، بررسی موضوع استفاده از منابع مالی خارجی در خود وزارتخانه صاحب پروژه و غیره) در استفاده از تسهیلات مالی خارجی می‌باشد.

عوامل تأثیرگذار در توسعه‌ی اقتصادی و هنری شهر تبریز از نظرگاه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

به منظور بررسی نمونه مورد مطالعه در ابتدا سؤالاتی پیرامون سن، جنسیت، مدرک تحصیلی و... از پاسخگویان پرسیده شد که یافته‌های به دست آمده به تفصیل شرح داده می‌شود. از ۳۸۴ پاسخ‌گو، ۱۵۳ نفر زن و ۲۳۱ نفر مرد بودند. در واقع

^۴ Commonwealth of independent states)

در این پژوهش زنان ۳۹,۸٪ از پاسخ‌گویان و مردان ۶۰,۲٪ از پاسخ‌گویان را شامل می‌شوند. در رابطه با سن پاسخ‌گویان، یافته‌ها نشان داد که ۳۲٪ از ایشان کمتر از ۳۰ سال، ۳۶,۲٪ بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۱۷,۴٪ بین ۴۰ تا ۵۰ سال و ۱۴,۴٪ بالاتر از ۵۰ سال سن دارند. از سویی یافته‌های پژوهش در ارتباط با مدرک تحصیلی افراد نشان داد که ۵٪، ۱۳٪ افراد دارای مدرک دیپلم و فوق دیپلم، ۴۵,۶٪ افراد کارشناسی، ۲۶,۶٪ افراد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۱۴,۳٪ از افراد دارای مدرک دکتری می‌باشند.

نتایج آزمون آلفای کرونباخ نشان داد سؤالات مربوط به بررسی نقاط قوت با مقدار ۰,۷۶، از میزان قابل قبولی برخوردار است. هم‌چنین نتایج تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی آیت‌ها بین "۰,۵۰۵ تا ۰,۷۱۳" می‌باشد که میزان ضریب پایایی بالای ۰,۷ باشد متغیرها از پایایی مطلوبی برخوردارند در نتیجه سؤالات مربوط به بررسی نقاط قوت از میزان روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار هستند. هم‌چنین نتایج آزمون آلفای کرونباخ نشان داد که عامل فرصت‌ها با مقدار ۰,۸۲۳، از میزان قابل قبولی برخوردار است. هم‌چنین نتایج تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی آیت‌ها بین "۰,۵۶ تا ۰,۷۵۷" است. بنابراین تمامی متغیرهای این پژوهش از پایایی مناسبی برخوردارند.

از طرف دیگر نتایج آزمون آلفای کرونباخ نشان داد که سؤالات مربوط به بررسی نتایج با مقدار ۰,۸۷۷، از میزان قابل قبولی برخوردار است. هم‌چنین نتایج تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی آیت‌ها بین "۰,۶۳۵ تا ۰,۸۵۵" می‌باشد. در نتیجه سؤالات مربوط به بررسی تهدیدها، از میزان روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار است.

نهایتاً، آزمون آلفای کرونباخ حاکی از آن است که سؤالات مربوط به بررسی ضعف‌ها با مقدار ۰,۶۷۶، از میزان قابل قبولی برخوردار است. هم‌چنین نتایج تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی آیت‌ها بین "۰,۶۲۶ تا ۰,۷۰۹" است. بنابراین تمامی متغیرهای این پژوهش از پایایی مناسبی برخوردارند، در نتیجه با توجه به نتایج به دست آمده، سؤالات مربوط به بررسی ضعف‌ها از میزان روایی و پایایی قابل قبولی برخوردار است.

در گام بعدی با توجه به یافته‌های قبلی، تجزیه و تحلیل بر اساس ماتریس SWOT صورت گرفت:

در تکمیل جدول تحلیل عوامل داخلی، در ستون دوم با توجه به میزان اهمیت هر مؤلفه و مقایسه‌ی این مؤلفه‌ها با یکدیگر، ضریب اهمیت بین صفر و یک به آن مؤلفه اختصاص داده می‌شود. مقدار این ضرایب باید به گونه‌ای باشد که مجموع ضرایب مؤلفه‌ها، یک باشد. در ستون سوم با توجه به عالی یا معمولی بودن قوت‌ها، به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ و به لحاظ جدی یا معمولی بودن ضعف‌ها، به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده می‌شود. در صورتی که جمع کل امتیاز نهایی عوامل داخلی بیش از ۲,۵ باشد، قوت‌های پیش رو بر ضعف‌های آن غلبه خواهند داشت و چنان‌که این امتیاز کمتر از ۲,۵ باشد، بیانگر غلبه ضعف‌ها بر قدرت‌ها خواهد بود. نتایج در جدول (۳) ارائه گردیده است.

جدول شماره (۳): عوامل داخلی استراتژیک (نقاط قوت و ضعف) جذب سرمایه‌گذاری خصوصی در طرح‌های توسعه عمران-شهری شهر تبریز

نماد	عوامل داخلی استراتژیک (نقاط قوت و ضعف)	ضریب اهمیت	رتبه	امتیاز وزنی - ضریب × رتبه
S1	در شهر تبریز امکان سرمایه‌گذاری وجود دارد.	0.21	۳,۹	0.819
S2	عزم و اراده دولتی در شهر تبریز به منظور سرمایه‌گذاری وجود دارد.	0.045	۳,۸۵	0.173
S3	برنامه‌ریزی احیای زیرساخت‌های اقتصادی به منظور سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به خوبی اجرا می‌شود.	0.063	۳,۳	0.207
S4	بخش خصوصی موجب ایجاد اشتغال برای مردم محلی شده است.	0.14	۳,۶۱	0.505
W1	در شهر تبریز بانک اطلاعاتی جامع توسعه شهری وجود ندارد.	0.098	۳,۴۲	0.335

0.360	۳	0.12	میزان اطلاع‌رسانی شهری از مأموریت‌های سازمان شهرداری در شهر تبریز به خوبی انجام نمی‌شود.	W2
0.508	۳,۹۱	0.13	فعالیت‌های موازی شهری باعث کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری در شهر تبریز شده است.	W3
0.356	۳,۶	0.099	فاصله از پایتخت موجب کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در شهر تبریز می‌شود	W4
0.361	۳,۸	0.095	عدم حمایت بانک‌ها موجب کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری در تبریز شده است.	W5
3.626		۱	جمع نهایی نمرات	

منبع: محاسبات تحقیق نگارندگان، ۱۳۹۷

در تکمیل جدول تحلیل عوامل خارجی، در ستون دوم جدول با توجه به میزان اهمیت هر مؤلفه و با مقایسه‌ی این مؤلفه‌ها با یکدیگر، ضریب اهمیت بین صفر تا یک به آن مؤلفه تعلق می‌گیرد. مقدار این ضرایب باید به نحوی باشد که مجموع ضرایب مؤلفه‌ها، یک باشد. در ستون سوم با در نظر گرفتن عالی یا معمولی بودن فرصت‌ها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ و نیز با توجه به جدی یا معمولی بودن تهدیدها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده می‌شود. در صورتی که امتیاز عوامل خارجی در این جدول بیش از ۲,۵ باشد، به این معنی است که فرصت‌های پیش رو بر تهدیدهای آن غلبه خواهد کرد و چنانچه این امتیاز کمتر از ۲,۵ باشد، نشان دهنده‌ی غلبه‌ی تهدیدها بر فرصت‌ها خواهد بود. نتایج در جدول (۴) ارایه گردیده است.

جدول شماره (۴): عوامل خارجی استراتژیک (فرصت و تهدید) جذب سرمایه‌گذاری خصوصی در طرح‌های توسعه عمران-شهری

شهر تبریز

نماد	عوامل خارجی استراتژیک (فرصت‌ها و تهدیدها)	ضریب اهمیت	رتبه	امتیاز وزنی - ضریب × رتبه
O1	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب توسعه‌ی هنری در شهر تبریز شود.	۰,۰۷۴	۴	0.296
O2	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب بهبود روش‌های استفاده از منابع در شهر تبریز شود.	۰,۰۷۱	۳,۶	0.2556
O3	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب افزایش کارایی اقتصادی تبریز شود.	۰,۰۷۸	۳,۹	0.3042
O4	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب افزایش سطح امکانات فرهنگی و هنری شود.	۰,۰۶۹	۳,۸۲	0.26358
O5	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب تقویت نهاد‌های مردمی در شهر تبریز شود.	۰,۰۹۲	۳,۴۱	0.31372
O6	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب افزایش امکانات بهداشتی و رفاهی در سطح شهر تبریز شود.	۰,۰۷۵	۳,۵۲	0.264
O7	میزان توسعه اقتصادی می‌تواند موجب افزایش تمایل سرمایه‌گذاران بخش خصوصی شود.	۰,۰۷	۳,۷۲	0.2604
O8	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب افزایش مزیت رقابتی شهر تبریز شود.	۰,۰۶۶	۳,۸۱	0.25146
O9	توسعه اقتصادی می‌تواند موجب حفظ معماری تبریز می‌شود.	۰,۰۸۹	۱,۵	0.1335
T1	ریسک سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در شهر تبریز بالا است.	۰,۰۵۳	۱,۴	0.0742
T2	بین ارگان‌های دولتی در شهر تبریز ناهماهنگی وجود دارد.	۰,۰۸۵	۱,۷	0.1445
T3	در شهر تبریز بروکراسی اداری وجود دارد.	۰,۰۶۶	۱,۶	0.1056
T4	برداشت‌های بخش خصوصی و شهرداری در زمینه سرمایه‌گذاری تا چه میزان یکسو نیست.	۰,۰۶	۱,۹	0.114

T5	نمی‌توان به تصمیمات دولتی به منظور تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری اعتماد کرد.	۰,۰۵۲	۱,۸	0.0936
	جمع نهایی نمرات	۱		2.874

منبع: محاسبات تحقیق نگارندگان، ۱۳۹۷

با نگاهی به جدول (۳) و بر اساس نتایج مصاحبه و استخراج اطلاعات پرسشنامه، نمره‌ی به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی برابر ۳,۶۲۶ است. این عدد بیانگر آن است که نقاط قوت پیش روی منطقه بر نقاط ضعف غلبه می‌کند (۲,۵ ≤ ۳,۶۲۶). هم‌چنین با بررسی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی جدول (۴) و نمره‌ی به دست آمده ۲,۸۷۴ نتیجه گرفته می‌شود که فرصت‌های پیش روی منطقه بر تهدیدها غلبه دارند (۲,۵ ≤ ۲,۸۷۴). از این نتایج می‌توان در انتخاب استراتژی‌ها و تشکیل ماتریس از عوامل داخلی و خارجی استفاده کرد.

ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی، بخش‌های مختلف سیستم را به صورت نمودار در ۴ قسمت جداگانه قرار می‌دهد. بررسی‌های قبل و بعد از تهیه‌ی ماتریس، چنین امکاناتی را به وجود می‌آورد که اثرهای مورد انتظار تصمیمات استراتژیک بر سیستم پیش‌بینی گردد. ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی بر اساس استقرار داده‌ها در دو بعد اصلی شکل می‌گیرد:

۱. جمع امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی که بر روی محور Xها نشان داده می‌شود.
  ۲. جمع امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی که بر محور Yها نوشته می‌شود.
- در ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی، این نمرات در یک طیف دو بخشی قوی (۲,۵ تا ۴) و ضعیف (۱ تا ۲,۵) طبقه‌بندی می‌شوند. در این ماتریس، چنان‌چه موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه از نظر نمرات عوامل خارجی و داخلی در ناحیه‌ی اول نمودار باشد، استراتژی تهاجمی، اگر در ناحیه‌ی دوم باشد، استراتژی رقابتی، چنان‌چه در خانه‌ی سوم باشد، استراتژی محافظه‌کارانه و سرانجام، اگر در ناحیه‌ی چهارم باشد، استراتژی تدافعی پیشنهاد می‌گردد. در شکل (۴)، با استفاده از ماتریس عوامل داخلی و خارجی و استقرار نمرات ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بر روی آن، موقعیت استراتژیک یک منطقه مشخص می‌گردد. چون جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور Xها، ۳,۶۲۶ و هم‌چنین جمع امتیاز به دست آمده از عوامل خارجی بر روی محور Yها، ۲,۸۷۴ است؛ طبق اصول مدیریت استراتژیک، موقعیت استراتژیک منطقه‌ی مورد مطالعه در ناحیه‌ی سوم تعیین می‌گردد که متناسب با آن، استراتژی محافظه‌کارانه (WO) انتخاب خواهد شد و ماتریس برنامه‌ریزی کمی استراتژیک، استراتژی‌های این منطقه با ترکیبی از استراتژی‌های دو منطقه احتمالی آن (SO و WT) قرار خواهند گرفت.

امتیاز نه‌ای ارزیابی عوامل خارجی

	قوی (۴ تا ۳)	ضعیف WO	میانگین ۲	قوی (۳ تا ۴)
	متوسط ۲ ۵	WO		SO
	پایین	WT		ST

شکل ۴- ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی SWOT

منبع: محاسبات تحقیق نگارندگان، ۱۳۹۷

ارائه‌ی استراتژی‌ها بر اساس مدل SWOT

پس از شناسایی عوامل محیطی (فرصت‌ها و تهدیدها) و عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) آن‌ها از ماتریس‌های IFE و EFE وارد ماتریس SWOT شده و راهبردهای ترکیبی تعیین می‌شوند؛

الف. تشکیل ماتریس SWOT تدوین راهبردها

ماتریس SWOT امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد متفاوت را فراهم می‌آورد. البته در جریان عمل، برخی از راهبردها با یکدیگر هم‌پوشانی داشته، یا به طور هم‌زمان هماهنگ با یکدیگر به اجرا در می‌آیند. در واقع، بر حسب وضعیت سیستم چهار دسته راهبرد را که از نظر درجه‌ی کنش‌گری متفاوت هستند، می‌توان تدوین کرد: راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO):

SO1: تأکید بر افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به منظور عمران شهری و توسعه‌ی اقتصادی و هنری.
SO2: شناسایی مسائل عمده‌ی شهری از طریق توسعه‌ی اقتصادی و تسریع دادن به برنامه کاری سازمان‌های اقتصادی و هنری شهری.

SO3: ایجاد بانک اطلاعات جامع عمران شهری و تقویت نهادهای مردمی.
SO4: تلاش در جهت توانمندسازی شهروندان در تأمین و حفظ سلامت خود و جامعه‌ی شهری با بهره‌گیری از فرصت وجود رابطین بهداشت در شهر. راهبردهای اقتضایی (ST):

ST1: بهره‌گیری از پوشش گیاهی در مقیاس‌های مختلف برای کاهش آلودگی هوا و صدا در سطح شهر.
ST2: بهسازی محیط، خانه‌سازی و بهبود زیبایی‌شناسانه محیط با مشارکت جامعه.
ST3: پیگیری طرح‌های نیمه تمام اقتصادی و هنری در سطح شهر.
ST4: توسعه آموزش‌های همگانی در زمینه بهداشت و سلامت اجتماعی (سالم زیستی) با همکاری اداره‌ی کل آموزش و مشارکت‌های شهروندی تلاش در جهت توانمندسازی شهر.
راهبردهای انطباقی (WO):

- WO1: برنامه‌ریزی احیای زیرساخت‌های اقتصادی به منظور سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.
- WO2: کاهش بروکراسی اداری و فعالیت‌های موازی به منظور تشویق بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در شهر تبریز و تهیه برنامه‌های مناسب و امکان‌پذیر به منظور توسعه اقتصادی و هنری با استفاده از زمین‌های خالی در سطح شهر.
- WO3: حمایت و پشتیبانی از انجمن شوراهای مناطق و محلات شهری و فراهم کردن زمینه‌ی افزایش اختیارات آن‌ها در مدیریت خدمات شهری.
- WO4: ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی به منظور افزایش تمایل به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.
- WO5: ارائه تسهیلاتی به بخش خصوصی به منظور افزایش سرمایه‌گذاری در منطقه.
- راهبردهای تدافعی (WT):
- WT1: افزایش توانایی‌های مقامات دولتی در اعمال مدیریت و حل مشکلات شهری با بهره‌مند شدن از شیوه‌ی همکاری (بین بخشی) و همیاری مردم در راستای کاهش نقش یک جانبه‌ی مدیریت شهری در تحقق توسعه شهری.
- WT2: تلاش در جهت افزایش میزان رضایت‌مندی شهروندان از مدیریت شهری.
- WT3: اطلاع‌رسانی و آگاه نمودن مردم از ضوابط و معیارهای طرح تفصیلی شهر توسط دستگاه‌ها و نهادهای مسئول به منظور کاهش تخریب زیست محیطی و منطقی نمودن روند توسعه شهری.
- ب. انتخاب راهبردهای قابل قبول:
- راهبردهای قابل قبول از میان راهبردهای جدول فوق انتخاب می‌گردد. بنابراین با توجه به شناخت نقاط ضعف و قوت منطقه‌ی مورد مطالعه و فرصت‌ها و تهدیداتی که در خارج از منطقه وجود دارد و تأثیرهای فراوانی که می‌گذارد و با جمع امتیازات آن‌ها، می‌توان راهبرد مناسبی را برای توسعه اقتصادی و هنری در منطقه ارائه داد.
- با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل SWOT، برای توسعه‌ی کانون‌های شهری منطبق با شرایط مناطق میزبان، راهبردهای زیر در جدول (۵) ارائه می‌گردد.

جدول شماره (۵): استراتژی‌های انتخاب شده براساس QSPM

ردیف	استراتژی‌های انتخاب شده
۱	WO1. برنامه‌ریزی احیای زیرساخت‌های اقتصادی به منظور سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.
۲	SO1. تأکید بر افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به منظور عمران شهری و توسعه اقتصادی و هنری.
۳	SO3. ایجاد بانک اطلاعات جامع عمران شهری و تقویت نهادهای مردمی.
۴	WO4. ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های دولتی به منظور افزایش تمایل به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی.
۵	WO5. ارائه تسهیلاتی به بخش خصوصی به منظور افزایش سرمایه‌گذاری در منطقه.

منبع: محاسبات تحقیق نگارندگان، ۱۳۹۷

نتیجه‌گیری

نگرش شهرداری‌های کشور که برگرفته از قانون شهرداری‌هاست بر نظام درآمد و هزینه پایه‌ریزی شده است. این قانون منابع اصلی درآمد را از راه وصول عوارض و بهای خدمات شهری و موضوعات مرتبط با آن می‌بیند. این نگرش که در زمان وضع قانون شهرداری‌ها کارآمد بود، اکنون با ورود پارامترهای جدید در عرصه‌ی اقتصاد و مدیریت شهری و پیچیدگی عوامل و عناصر سازنده‌ی آن کارایی خود را به عنوان بخش اصلی درآمد شهرداری از دست داده است. در این زمینه، وابستگی شهرداری و شهر به منابع درآمدی که بسیار تحت تأثیر دوره‌های رونق و رکود اقتصادی است، باعث شده که شهرداری‌ها در سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات در حوزه‌های مختلف فاقد قدرت تصمیم‌گیری باشند و به شدت متأثر از بازار و عوامل آن اقدام کنند؛ به طوری که در برخی شرایط حتی قادر به پرداخت هزینه‌های جاری خود نبوده و حقوق پرسنل خود را با تأخیرهای طولانی پرداخت کنند. مشکلات اقتصادی ناشی از عدم تولید درآمد در چند سال اخیر مانند رکود قیمت زمین و کاهش ساخت‌وساز در محدوده‌ی شهرها به همراه کاهش نقدینگی، یکی از دوره‌های سخت فعالیت برای شهرداری‌های کشور است. از سویی یک سرمایه‌گذار برای رسیدن به نقطه‌ی تصمیم‌گیری به منظور سرمایه‌گذاری می‌بایست از سودآوری فعالیت خود و حق مالکیت و عدم تعرض به سرمایه‌ی خود اطمینان حاصل کند. هم‌چنین سرمایه‌گذار قبل از تخصیص سرمایه‌ی خود به سرمایه‌گذاری سود و زیان آتی خود را بررسی می‌کند؛ به طوری که وی تصمیم می‌گیرد که منابع خود را به چه فعالی‌هایی اختصاص دهد که در کل دوره‌ی فعالیت پروژه، حداکثر بازدهی را داشته باشد. از این منظر مؤلفه‌های اقتصادی در نوع سرمایه‌گذاری تأثیر گذارند. بدین معنا که چنانچه چشم انداز آینده حاکی از امنیت سرمایه و ثبات اقتصادی باشد، سرمایه‌گذار به سمت سرمایه‌گذاری فیزیکی و بلندمدت سوق پیدا خواهد کرد و در صورت نبود امنیت سرمایه‌گذاری و بی‌ثباتی اقتصادی، سرمایه‌گذاری‌های خدماتی، احتکاری و معاملاتی شکل خواهد گرفت.

از سوی دیگر، هر چند میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در رشد و توسعه‌ی اقتصادی و هنری شهری چشم‌گیر نبوده است، اما مطالعه و بررسی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه، مبین آن است که عمده‌ترین دلیل کاهش نرخ رشد اقتصادی، کاهش نرخ سرمایه‌گذاری، به ویژه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بوده است. از مهم‌ترین بخش‌هایی که بخش خصوصی می‌تواند از طریق سرمایه‌گذاری مؤثر واقع شود، تأمین مالی پروژه‌های توسعه‌ی اقتصادی و هنری توسط شهرداری‌ها می‌باشد. اگرچه شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی در کشور ما با حفظ اصول و مبانی اسلامی و ایرانی بر اساس قانون سال ۱۳۶۲ یعنی از دو دهه پیش، از نظر مالی و درآمدی با توجه به ماهیت غیردولتی و شخصیت حقوقی خود مستقل اعلام شده‌اند، ولی متأسفانه برنامه‌های علمی و اجرایی دقیقی برای تحقق این هدف راهبردی تدوین و تصویب نشد. به عبارت دیگر پیش‌شرط لازم برای استقلال مالی و درآمدی و پیش‌بینی منابع غیردولتی تأمین اعتبار از محل‌های غیر دولتی فراهم نشده است. با اینکه در شرایط فعلی منبع اصلی تأمین درآمد شهرداری‌ها در راستای انجام خدمات عمومی، تصویب عوارض و بهای خدمات با استفاده از اختیارات شوراهای اسلامی می‌باشد ولی واقعیت این است که این منبع و راهکارها کافی نبوده و در آینده و در صورت عدم اتخاذ تدابیر جدی برای توسعه‌ی منابع درآمدی، شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی با مشکل جدی در توسعه‌ی اقتصادی و هنری شهرها مواجه خواهند شد. با بررسی الگوهای تجربه‌شده و نحوه‌ی فعالیت و تأمین اعتبار و ارائه خدمات شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به نظر می‌رسد که این نهادها باید شیوه‌های جدید و حمایت از سرمایه‌گذاری اعم از داخلی و خارجی را در پیش بگیرند. موارد ذکر شده اهمیت و ضرورت این تحقیق را نشان

- می‌دهد. علاوه بر این با توجه به این که شهرداری کلان شهر تبریز، موارد ذیل را به عنوان استراتژی در حوزه سرمایه‌گذاری و مشارکت در نظر گرفته است، پیشنهادات پژوهشی خود را ارائه می‌دهیم:
- ۱- بررسی استفاده از پتانسیل‌های اقتصادی منطقه به‌ویژه به منظور افزایش کیفیت پروژه‌های اقتصادی و هنری شهری.
  - ۲- بررسی علل برور کراسی اداری و سیستم‌های موازی در شهر تبریز و شناسایی ریشه‌های اصلی آن.
  - ۳- ارائه‌ی الگوی شهری برمبنای زون‌بندی جغرافیایی.
  - ۴- سامان‌دهی و مدیریت یکپارچه صدور مجوزهای کسب و کارها در عرصه‌های اقتصادی و هنری.
  - ۵- تشکیل کمیته‌های بهبود فضای کسب و کار در کلیه دستگاه‌های مرتبط.
  - ۶- پایش مستمر محیط کسب و کار با همکاری تشکل‌های بخش خصوصی جهت ارتقای منطقی رتبه‌ی استان و مرکز آن.

منابع

کتاب‌ها:

بختیاری، صادق (۱۳۸۴)، اقتصاد کلان، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.
 کمیحانی، اکبر (۱۳۸۲)، ارزیابی عملکرد سیاست خصوصی‌سازی در ایران، تهران: وزارت اقتصادی و دارایی.
 گزارش کار برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی (۱۳۹۴)، معاونت اقتصادی و سرمایه‌گذاری شهرداری تبریز.
 هییتی، فرشاد، احمدی، موسی (۱۳۸۸)، مشارکت عمومی - خصوصی: نظام نوین تأمین مالی در واگذاری پروژه‌های زیرساختی دولت‌های مرکزی و محلی به بخش خصوصی، اولین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران.

مقالات:

ارشادم‌ن‌ش، حمیدرضا (۱۳۹۶)، "صیانت از جمعیت شهری در برابر تهدیدات دشمن با رویکرد پدافند غیرعامل (مورد مطالعه کلانشهر تهران)، مدیریت شهری، شماره ۴۹، زمستان ۱۳۹۶، صص ۴۰۹-۴۲۹.
 اصغری زمانی، اکبر، شریف زاده اقدام، ابراهیم (۱۳۹۵)، "بررسی عملکرد مدیریت شورایی در پایداری کالبدی و فیزیکی محلات شهری پیرانشهر"، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۰ (۵۶)، ۱-۱۷.
 انصاری نسب، مسلم، تراب، فاطمه (۱۳۹۴)، "بررسی آثار کوتاه مدت و بلندمدت مالیات بر مصرف و مالیات بر درآمد بر مصرف بخش خصوصی در اقتصاد ایران"، فصل‌نامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۳ (۱۲)، ۵۷-۷۸.
 ترکی سمائی، رقیه، احمدی، لیلا (۱۳۹۳)، "اثر نااطمینانی تورم بر سرمایه‌گذاری ثابت خصوصی واقعی در بخش صنعت اقتصاد ایران"، پژوهش‌نامه بازرگانی، ۷۰، ۹۳-۱۱۱.
 ترکی، لیلا، فراهانی، مریم (۱۳۹۲)، "تحلیل اثر نااطمینانی بر سرمایه‌گذاری در کشورهای منتخب در حال توسعه، مجله اقتصاد و توسعه منطقه‌ای"، ۵ (۲۰)، ۱۵۱-۱۶۷.
 خلیفه سلطانی، سیداحمد، رحیمی، مجید و عزیزاللهی، بهمن (۱۳۹۲)، "تأثیر رقابت بازار بر تصمیمات سرمایه‌گذاری شرکت‌های تولیدی عضو بورس اوراق بهادار تهران"، فصلنامه بررسی‌های حسابداری، ۱ (۱)، ۸۱-۹۶.
 دهم‌دهجانی، جواد (۱۳۹۸)، "نقش آموزش در توسعه کارآفرینی صنایع دستی ایران"، مطالعات هنر اسلامی، سال پانزدهم، شماره ۳۳، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۴۸-۱۶۳.
 رجایی، عباس، خراسانی، محمد امین (۱۳۹۴)، "شناخت و تحلیل موانع پیش روی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در پروژه‌های عمرانی شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ شهرداری تهران)"، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۳ (۲)، ۱۹۱-۲۱۰.
 رحمتی‌دلیر، ثریا، ملک‌حسینی، عباس (۱۳۹۸)، "بررسی میزان انطباق‌پذیری مدیریت شهری ایران با اصول حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر کنگاور)"، مطالعات هنر اسلامی، سال پانزدهم، شماره ۳۳، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۶۴-۱۸۹.
 صادقی، کمال، صبح‌خیز زنوزی، شلاله (۱۳۹۴)، "عوامل موثر بر مشارکت بخش خصوصی، به عنوان رهیافتی در تأمین منابع پایدار مالی پروژه‌های شهرداری"، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، ۱۱، ۱۷۱-۱۵۳.
 فیروزی، محمدعلی، سجادیان، ناهید و علیزاده، هادی (۱۳۹۵)، "اولویت‌سنجی کاربست معیارهای نظریه برنامه‌ریزی غیراقلیدسی جان فریدمن در برنامه‌ریزی شهری ایران"، فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، ۱۶ (۵۳)، ۱-۲۱.

قهیه‌بی، بهناز، ملک‌حسینی، عباس، رحمانی، بیژن و قهیه‌بی، مهدی (۱۳۹۸)، "بررسی کتیبه‌های بناهای سنتی با موضوع امنیت و عدالت در ایجاد پایداری اجتماعی (نمونه موردی: شهر اراک)، مطالعات هنر اسلامی، سال پانزدهم، شماره ۳۳، بهار ۱۳۹۸، صص ۱۹۰-۲۱۹.

مهدی‌زاده، علیرضا (۱۳۸۸)، "تأمیلی پیرامون توسعه فرهنگی، توسعه هنری و جایگاه نهاد آموزش در آن"، ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال چهارم، شماره ۳۵ و ۳۶، آذر و دی ۱۳۸۸، صص ۲۹-۳۶.
وهابی اردکلو، نگار، شهبازی، کیومرث و خداویسی، حسن (۱۳۹۵)، "تأثیر آستانه‌ای بدهی‌های دولتی بر مصرف بخش خصوصی در کشورهای عضو اوپک"، فصلنامه اقتصاد مقداری، ۱۳ (۳)، ۱۱۱-۱۳۵.

منابع انگلیسی:

- Blejer, M.I & Khan, M.S. (2014). Government policy and private investment in developing countries. FMI, Staff papers, 31.
- Hatano, T. (2010). Crowding-in effect of public investment on private investment. Policy Research Institute, Ministry of Finance, Public Policy Review, 6 (1), 105-119.
- Kaplan, G & L. V. Giovanni. (2015). A Model of the Consumption Response to Fiscal Stimulus Payments. *Econometrica*, 82(4):1199-1239
- Kim, T, & Quoc, H. N. (2012). The effect of public spending on private investment: evidence from Census-Shock. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Liyong, W. & G. Wei. (2013). Nonlinear Effects of Fiscal Policy on Private Consumption: Evidence from China. *19(2)*; 60-76.
- Lutfi, E & Randall G. H. (2010). The effects of public investment on private investment in developing economies. *The Pakistan Development Review*, 33 (5), 575-602.
- Udeh (2011) "Measuring and Analyzing the Effects of Short-term Volatility in Real Exchange Rates", *Review of Economics and Statistics*, N.0 68, Pages 311- 315.
- Kaplan, G & L. V. Giovanni. (2015). A Model of the Consumption Response to Fiscal Stimulus Payments. *Econometrica*, 82(4):1199-1239